

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-38>

УДК 330.1:338.2:502/504

Пойдин П.І.

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Анотація. У статті розглянуто особливості використання окремих інструментів еколого-економічного регулювання в розвинутих країнах світу. Виявлено, що використання правових інструментів регулювання екологічних відносин набуло широкого поширення у Німеччині, США та Японії, що обумовлено в першу чергу розподілом обов'язків між центральними та місцевими органами влади за екологічну ситуацію. Досліджено, що впровадження екологічного аудиту розвинутими країнами має високу популярність, адже компанії, які його використовують стають привабливими для великих інвесторів. Аналіз використання державних закупівель у авіаційній сфері та стимулюючих податків з метою екологізації виробництва показав їх позитивний вплив на підвищення рівня екологічної безпеки. Зроблено висновок про стан та перспективу використання вищезгаданих інструментів у забезпеченні екологічної безпеки України.

Ключові слова: екологічна безпека, організаційно-економічний механізм, інструмент, державні закупівлі, екологічний аудит, податки, прискорена амортизація.

Poidyn Petro

Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine»

SPECIFICS OF THE USAGE OF PARTICULAR ECONOMIC SECURITY INSTRUMENTS IN THE LEADING COUNTRIES OF THE WORLD

Summary. The article considers the specifics of the usage of instruments of ecological and economic regulation in the developed countries of the world. There are analyzed the ways of raising of ecological safety state by such instruments as: legal regulation, environmental audit, public procurement and innovations in the tax system. There is indicated the state and perspective of the using of such equipment in Ukraine. The methodological basis for writing the work was the scientific work on the, policy and safety. There were used such methods: – comparison for obtaining integral pictures about the peculiarities of environmental economics in different countries of the world; – typological and structural grouping for storage of the instruments of organizational and economic mechanism for ensuring environmental safety; – a method of system analysis to understand the essence of other economic instruments. This study emphasises that usage of legal instruments for regulating environmental relations has become widespread in Germany, the United States and Japan due to the high social maturity of these countries' societies and, as a result, gave the opportunity to form an effective environmental legislative framework. One of the effective methods that enables to increase the ecological safety of the territory was an environmental audit, which is well known in developed countries and catches the interest of large investors. One more modern tool is Public procurement. It gives positive results in enhancing environmental safety. In particular, a positive example of using it is in the aviation sector which reduces the technogenic loading of the mentioned sphere on the environment. An analysis of tax instruments showed the effectiveness of the usage of incentive taxes in the following countries: Netherlands, Austria, Spain, Japan, Korea, France. It stimulates producers to ecologize production. It is important to mention that due to accelerated depreciation is mostly used as a privilege in the list of countries investment attractiveness is stimulated. The practical significance of the study is that the implementation of the experience of using the mentioned above tools (public procurement, tax incentives, environmental audit and legal instruments) in environmental safety in Ukraine will make it possible, in general, to improve the organizational and economic mechanism of nature usage and increase the level of environmental safety.

Keywords: ecological safety, organizational and economic mechanism, tool, public procurement, ecological audit, taxes, accelerated depreciation.

Постановка проблеми. Гарантування екологічної безпеки територій є однією з найважливіших умов подальшого сприятливого існування світового товариства.

Як ніколи сьогодні важливими є процеси комунікації та колаборації між усіма країнами світу у сфері раціонального природокористування та сталого розвитку.

Постійні темпи зростання наукового та інформаційного розвитку у країнах першого світу породжують удосконалення старих та створення нових методів та інструментів організаційно-економічного механізму, який покликаний гарантувати екологічну безпеку.

Серед країн які активно працюють в напрямку запровадження ефективних інструментів еколого-економічного регулювання є країни Західної Європи, США та Японія, вивченню досвіду яких і буде присвячена дана стаття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню зарубіжного досвіду з даної тематики присвячені праці вчених як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Зокрема у працях № 1-5 зазначається роль державних закупівель у покращенні екологічної ситуації міжнародних аеропортів. У працях № 7; 9 розглядається екологічний аудит та перспективи його впровадження. У працях № 8; 11; 13 досліджується екологічні податки пра-

мого та непрямого впливу. У працях № 6; 10; 13 розглядаються правові інструменти еколого-економічного регулювання в розвинутих країнах.

Формулювання цілей статті: аналіз зарубіжного досвіду використання ефективних інструментів організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки та перспективи застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури свідчить про великий спектр інструментів, що використовуються у розвинутих країнах світу.

У рамках даного дослідження зроблено акцент на такі інструменти як: правові, екологічний аудит, державні закупівлі, податки.

Серед успішного використання правових методів регулювання екологічної безпеки можна виділити першу трійку Великої сімки.

Правові інструменти екологічного управління є головними у Німеччині, вони врегульовують взаємовідносини між приватними особами (фізичними і юридичними) у забрудненні довкілля і спричиненні екологічного збитку [10].

Основний закон Японії з контролю за забрудненням навколишнього середовища містить чітку регламентацію відповідальності між центральними, місцевими органами влади і діловим світом. Від центральних органів влади вимагається встановити екологічні стандарти якості повітря, води, забруднення ґрунтів і рівня шуму на рівні, сприятливому для здоров'я; розробити інструкції досягнення відповідних стандартів; забезпечити організацію вимірювання і контролю забруднення, проведення інспектування [13].

У США за екологічними законами, прийнятими на федеральному рівні у 70-ті роки, ні один штат не може встановлювати менш жорсткі правила, ніж загальнонаціональні [6].

У країнах першого світу широко набув розповсюдження екологічний аудит, передумовами до формування якого стали:

1) екологічні показники стають усе більш вагомим фактором конкурентної боротьби;

2) посилюються економічні й адміністративні санкції за порушення вимог законодавства в сфері охорони навколишнього середовища та екологічних стандартів [9].

Про зростання впровадження екологічного аудиту говорить постійно зростаюче число компаній Західної Європи, Японії й Америки приходять до висновку, що, при розробці корпоративної стратегії необхідно одночасно враховувати інтереси як людей, так і планети, вигоду споживачів, співробітників і постачальників. Більше того, сьогодні існує безліч доказів позитивного співвідношення соціальної відповідальності і фінансової діяльності.

У США на користь цього твердження свідчить зростання вартості звичайних акцій 400 компаній, що з 1990 р. проходять з позитивними результатами соціальну й екологічну експертизу, так званий соціальний індекс Доміні-400 (DSI) [7]. Це відносно новий індекс був розроблений, щоб допомогти соціально свідомим інвесторам зважати на соціальні та екологічні фактори в їх інвестиційних рішеннях [12].

Клієнтами компаній-аудиторів переважно є великі промислові фірми, гірничодобувні, хімічні, деревообробні та інші, здійснюється аудит

управління переробкою відходів, управління природокористуванням, дотримання природоохоронних норм та ін. [6; 15].

Слід зазначити, що в Україні система екологічного аудиту знаходиться в стадії формування. Стримуючим моментом при цьому є відсутність необхідної правової бази, нерозробленість нормативних і методичних документів. Перші спроби застосування процедури екоаудиту на основі аналізу зарубіжного досвіду були започатковані в 1992 р. В даний час відбувається включення екологічного аудиту в усі процедури прийнятих рішень в сфері природокористування й охорони навколишнього середовища. Позитивним моментом є прийняття Закону України «Про екологічний аудит» 24 червня 2004 р. Українські підприємства, що мають вихід на міжнародні ринки, змушені проводити міжнародну погоджену процедуру екологічного аудиту й одержувати відповідний сертифікат з екологічної безпеки виробництва і продукції.

Тобто, якщо підприємство відповідає вимогам EMAS і міжнародним стандартам ISO серії 14000 – забезпечується конкурентноздатність її продукції на світовому ринку. Аналіз міжнародного досвіду свідчить про широке практичне застосування процедури екологічного аудиту, як засобу одержання й оцінки екологічної інформації про підприємство чи інший господарський суб'єкт з метою вироблення необхідних коригувальних заходів і прийняття рішень на різних рівнях управління від керівництва конкретним підприємством, організацією до органів державної влади [9].

У закордонній практиці одним із інструментів забезпечення екологічної безпеки є державні закупівлі. Наведемо приклади використання цього інструменту у діяльності міжнародних аеропортів (табл. 1).

Виходячи з даних таблиці використання державних закупівель є дієвим інструментом у екологічній сфері та сприяє підвищенню екологічної безпеки.

Важливим інструментом в екологічному законодавстві без винятку усіх високорозвинутих країн виступають податки, як джерело фінансування природоохоронної сфери та дієвий спосіб стимулювання природокористувачів до екологізації виробництва. Наведемо декілька варіацій використання даного інструменту передовими країнами.

Особливістю застосування екологічних податків у Японії є перевага їх стимулюючих функцій над обмежуючими [13].

Такий інструмент, як державні дотації, або субсидії, широко використовується у США з боку як органів управління штатів, так і федеральних органів влади. Наприклад, реалізація таких капіталомістких програм, як будівництво муніципальних водоочисних підприємств, на 55% здійснюється за рахунок субсидій федерального уряду [6].

Варто зауважити, що, окрім, прямих екологічних податків інструментом досягнення екологічної безпеки, що використовують країни-лідери є так звані “стимулюючі податки”, що зокрема використовуються у країнах, які наведені у таблиці 2.

Вище наведена таблиця дає уявлення про те, що у згаданих країнах використовують такі додаткові форми зменшення оподаткування як: субсидії, інвестиційні премії, інвестиційні кредити, прискорену амортизацію тощо.

Таблиця 1

Застосування державних закупівель в авіаційній сфері високорозвинутих країн

Назва аеропорту	Ціль	Результат
О'Харе, Мідвей м. Чикаго (США)	Виконання плану дій щодо охорони клімату в місті Чикаго.	Для наземного обслуговування цивільної авіації здійснено закупівлю транспортних засобів, які працюють на електроенергії. Автопарк для наземного обслуговування авіації у цих аеропортах складається з автомобілів, що працюють на альтернативному паливі, та гібридних автомобілів. Крім цього, в чиказьких аеропортах для снігоочисних робіт закуплено дизельні автомобілі, обладнані двигунами за останнім словом техніки з встановленими фільтрами, що зменшують викиди оксиду азоту на 98%.
Міжнародний аеропорт Манчестера (Великобританія)	Контроль за шумом.	Придбана інформаційна система стеження Mantis (Manchester Airport's Noise and Tracking Information System), яка дозволяє відслідковувати рівень шуму, що спричиняється літаками, які вилітають із аеропорту в Манчестері. Також система використовується для реагування на скарги щодо авіаційного шуму від громадськості та для накладення штрафів на авіакомпанію, літаки, якої перевищують межі шуму під час зльоту. (Суми штрафів спрямовуються до Громадського фонду з метою задоволення суспільних потреб населення, яке проживає навколо аеропорту).
Мюнхен	“Екологізація аеропорту” відповідно до стандартів у галузі екології DIN ISO 14001:2004 та Європейської Постанови EMAS 761/2001.	Ландшафтний дизайн, що базується на екологічних принципах. Всі стічні води аеропорту, в тому ті, що містять реагенти проти обмерзання злітно-посадкових смуг і перонів в зимовий період, підлягають спеціальній обробці завдяки закупівлям відповідних послуг у компанії Eitting. Приблизно дві третини загальної площі аеропорту, яка поділена на спеціальні зони, – зелені. Завдяки закупівлі послуг з озеленення територія аеропорту Мюнхена засаджується місцевими видами дерев та багатьма рідкісними видами рослин, а з метою зменшення випадків зіткнення повітряних суден із птахами обмежується кількість чагарників і фруктових дерев.

Джерело: складено автором відповідно до джерел [1; 2; 3; 4; 5]

Таблиця 2

Стимулюючі податки в інвестиційно-екологічній сфері [6; 13]

Країна	Характеристика стимулюючого податку
Нідерланди	Додаткове зниження на 10-15% в порівнянні з звичайним податковим зниженням використовується для конкретних екологічних інвестицій
Австрія	Екологічні субсидії на розробку технологій і займів на обладнання природоохоронного призначення; інвестиційна премія на капіталовкладення екологічного призначення
Іспанія	Поряд з податковими пільгами надаються окремі субсидії в розмірі 30% інвестиційних витрат на дослідницьку діяльність по моніторингу скорочення викидів і запобіганню забрудненню навколишнього середовища
Японія	Використовується прискорена амортизація. В перший період амортизується 25% вартості, залишок вартості обладнання амортизується звичайним методом
Корея	Комплексна система стимулів включає в собі: інвестиційні пільгові кредити (3% на імпортне та 10% на вітчизняне обладнання, прискорена амортизація (30% для імпортного обладнання, 50% для вітчизняного обладнання); звичайні інвестиційні кредити
Франція	Прискорена амортизація реалізується за схемою: 50% зносу списується на початку, остання частина вартості обладнання – рівними частинами
Німеччина	Використовується наступна схема прискореної амортизації: 60% списується у початковий період, а далі 10% до повного списання.

Зауважимо, що у наведеному переліку країн найчастіше зустрічається використання прискореної амортизації як пільги, що стимулює інвестиційну привабливість.

Прискорена амортизація – амортизація, яка передбачає штучне прискорення нагромадження суми амортизаційних відрахувань протягом перших років або всього амортизаційного періоду порівняно з реальними темпами втрати засобами праці своєї вартості та споживчої вартості [8].

Розглянемо декілька моментів зазначеного «ноу-хау». З однієї сторони використання даної пільги має позитивний момент, адже дає можливість швидше повернути витрачені кошти на обладнання і стимулює постійне оновлення, а отже і екологізацію засобів виробництва. Така ситуація

приваблює інвесторів, адже суми амортизаційних відрахувань не оподатковуються, що створює сприятливий клімат для бізнесу. З іншої сторони прискорена амортизація викликає підвищення вартості кінцевого продукту виробництва, що викликає більші витрати зі сторони покупця.

У країнах, що показані у таблиці 2 (Німеччина, Франція, Корея, Японія) прискорена амортизація набула досить високої популярності, що обумовлено на нашу думку високим ступенем економічного розвитку та відповідно високою купівельною спроможністю населення.

Застосування прискореної амортизації знайшло своє відображення у економічній діяльності України.

З 1 січня 2017 року платники податку на прибуток отримали право застосовувати так звану

прискорену амортизацію за основними засобами 4 групи. З цього випливає, що право на прискорену амортизацію мають: машини та обладнання з терміном експлуатації 5 років, з них – електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, пов'язані з ними комп'ютерні програми (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роємлі, та/або програм, які визнаються нематеріальним активом) [11].

Таким чином з зазначеного випливає, що застосування прискореної амортизації має в цілому позитивне значення для підвищення екологічної безпеки та має законні підстави для розвитку в Україні.

Висновки. Реалізація досвіду провідних країн світу використання вищезгаданих інструментів на території України дасть можливість в цілому удосконалити організаційно-економічний механізм природокористування та підвищити рівень екологічної безпеки.

Список літератури:

1. Biodiversity. URL: <http://munich-airport.de/en/company/umwelt/bio/index.jsp> (дата звернення: 15.02.2019).
2. Environmental protection. Environmental management. URL: <http://munich-airport.de/en/company/umwelt/management/index.jsp> (дата звернення: 12.02.2019).
3. Green fleet vehicles. Chicago Airports. URL: <http://www.flychicago.com/OHare/EN/AboutUs/Sustainability/Low-Emission-Fleet-Vehicles.asp> (дата звернення: 15.02.2019).
4. Manchester Airport and the Environment. Monitoring noise. URL: http://www.magworld.co.uk/educationpack/monitoring_noise.htm (дата звернення: 20.02.2019).
5. What is the Chicago Climate Action Plan? URL: <http://www.chicagoclimateaction.org/> (дата звернення: 25.02.2019).
6. Абалкіна І.Л., Соколов В.І. Екологія і економіка: пути оптимізації. *США-Канада: економіка, політика, культура*. 2000. № 11. С. 111–127.
7. Літвак С.М. Екологічний менеджмент і аудит : навчальний посібник. Київ, 2005. 112 с.
8. Економічний енциклопедичний словник. URL: <https://subject.com.ua/economic/slovnik/5862.html> (дата звернення: 15.02.2019).
9. Кулик Р.Р. Екологічний аудит: зарубіжний досвід і необхідність впровадження в Україні. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/97987/67-Kulik.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.02.2019).
10. Маликова О.І. Управление охраной окружающей среды в Федеративной Республике Германии. *Вестн. Моск. ун-та. Сер. Экономика*. 2001. № 1. С. 71–82.
11. Прискорена амортизація – вивчаємо порядок її застосування. Бухгалтер 911. Серпень. 2017. № 36. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/buh911/2017/august/issue-36/article-30127.html> (дата звернення: 14.02.2019).
12. Финансовая онлайн энциклопедия. URL: http://querywords.ru/financial-encyclopedia/d/domini_400 (дата звернення: 21.02.2019).
13. Хироси Ёсида. Тенденции в развитии экологического бизнеса в Японии. *Вестн. Моск. ун-та. Сер. Экономика*. 1997. № 3. С. 82–91.
14. Чех Г. Утилизация и устранение отходов угольной промышленности. *Глюкауф*. 1993. № 1/2. С. 70–76.
15. Шапырина О.А. Экологическая безопасность в промышленности – некоторые аспекты подхода Канады. *США – экономика, политика, идеология*. 1998. № 8. С. 117–121.

References:

1. Biodiversity. Available at: <http://munich-airport.de/en/company/umwelt/bio/index.jsp> (accessed 15 February 2019).
2. Environmental protection. Environmental management. Available at: <http://munich-airport.de/en/company/umwelt/management/index.jsp> (accessed 12 February 2019).
3. Green fleet vehicles. Chicago Airports. Available at: <http://www.flychicago.com/OHare/EN/AboutUs/Sustainability/Low-Emission-Fleet-Vehicles.asp> (accessed 15 February 2019).
4. Manchester Airport and the Environment. Monitoring noise. Available at: http://www.magworld.co.uk/educationpack/monitoring_noise.htm (accessed 20 February 2019).
5. What is the Chicago Climate Action Plan? Available at: <http://www.chicagoclimateaction.org/> (accessed 25 February 2019).
6. Abalkina I.L., Sokolov V.I. (2000). Ekologiya i ekonomika: puti optimizatsii [Ecology and economy: ways of optimization]. *USA-Canada: economy, politics, culture*, no 11, pp. 111–127.
7. Litvak S.M. and others (2005). Ekologichny`j menedzhment i audyt: Navchal`ny`j posibnyk [Environmental Management and Audit: Textbook]. VD Kyiv „Professional”. (in Ukrainian)
8. Ekonomichny`j encyklopedy`chny`j slovny`k [Encyclopedia Dictionary]. Available at: <https://subject.com.ua/economic/slovnik/5862.html> (accessed 15 February 2019).
9. Kruglik R. Ekologichny`j audyt: zarubizhny`j dosvid i neobxidnist` vprovadzhennya v Ukrayini [Environmental audit: foreign experience and the need for implementation in Ukraine]. Available at: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/97987/67-Kulik.pdf?sequence=1> (accessed 20 February 2019).
10. Malikova O.I. (2001). Upravleniye okhrany okruzhayushchey sredy v Federativnoy Respublike Germanii [Environmental Management in the Federal Republic of Germany]. *Vestn. Mosk. un-ta. Ser. Economy*, no 1, pp. 71–82.
11. Buxgalter 911 (2017). Pry`skorena amorty`zaciya – vy`chayemo poryadok yiyi zastosuvannya [Accelerated depreciation – we study the order of its application]. Available at: <https://i.factor.ua/ukr/journals/buh911/2017/august/issue-36/article-30127.htm> (accessed 14 February 2019).
12. Finansovaya onlayn entsiklopediya [Financial online encyclopedia]. Available at: http://querywords.ru/financial-encyclopedia/d/domini_400 (accessed 21 February 2019).
13. Khiroimi Esida (1997). Tendentsii v razvitii ekologicheskogo biznesa v Yaponii [Trends in the development of environmental business in Japan]. *Moscow University Bulletin, Economics Series*, no 3, pp. 82–91.
14. Chekh G. (1993). Utilizatsiya i ustraneniye otkhodov ugolnoy promyshlennosti [Disposal and disposal of coal industry waste]. *Glukauf*, no 1/2, pp. 70–76.
15. Shapyrina O.A. (1998). Ekologicheskaya bezopasnost v promyshlennosti – nekotoryye aspekty podkhoda Kanady [Environmental Safety in Industry – Some Aspects of Canada's Approach]. *US economics politics ideology*, no 8, pp. 117–121.